

Зміст

Софія	9
Марина	19
Любця	34
Орися	44
Сервіз	49
Ірця	59
Дід Микола	64
Ася	67
Карманадлі й «Заповіт»	76
Великдень	87
Мирон	112
Гогвортс	129
У неї є бабця	134
Ровер	140
Татарзілля	143
Літо, черешні та Пуаро	147
Логопедка	160
Лист жовтіє	168
Емілія	173
Ліс	193
Любця захворіла	202
День Святого Миколая	219
Святвечір	227

Софія

Ранок Софії починався завжди однаково: кава — якась проста, розчинна — і до неї, як казала сама Софія, папіроса. Це хоч трохи прикрашало день, який зазвичай нічим не відрізнявся від усіх попередніх. Життя дуже давно перестало бути різнобарвним чи цікавим настільки, щоб виходити на прогулянки, їздити в нові місцини, ходити на гучні святкування чи, не дай боже, запрошувати когось до себе на гостину.

Вставати з ліжка взагалі не хотілося, і тільки потреба заробляти трохи грошей на додачу до невеликої пенсії змушувала починати ранок, уливаючи окріп у горнятко*. Старе, надбите, якесь зовсім невиразне, те саме щоранку, хоча в шафках стояли ряди різних горнят і філіжанок. Деякі — абсолютно нові.

Але це не був ранковий ритуал, коли ти попиваєш кавусю, дивишся у вікно, плануєш день чи слухаєш новини. Це доза бензину для людей, щоби змогти подолати силу тяжіння чотирьох стін, і тому краса посуду взагалі не мала значення. Більшість кавових гурманів плакала б від думки, що хтось п'є розчинну каву, а якби вони знали, що дуже гарячий напій Софія розводить холодною водою просто з-під крана, померли б на місці. Та жінці так смакувало, тож вона не збиралася нічого змінювати. Сьогодні їй треба

* Тут: чашку. — Тут і далі прим. авт., якщо не зазначено іншого.

було вибратися у люди. Удома закінчився хліб, у горнятко висипалася остання ложка кави, а найгірше — у пачці зосталося лише кілька цигарок. По продукти вона ходила на гуртівню, щоб зекономити. Дочка час від часу присилала їй гроші то на обновки, то на новий телефон, то просто так, щоб купити смачненького, але Софія уперто відкладала їх в окремий гаманець («хай лежать, їсти не просять»), а сама жила зі своїх.

Випивши кави, Софія почулася бадьоріше, а після папіроси життя здалося їй не таким уже і нездалим*. На спинці стільця ще зі вчора чекали штани на кант і вічний светр із високою горловиною, трохи кусючий, тому Софія одягала під нього бавовняний гольф. У неї було ще з десятків інших светрів і кардиганів, джемперів, футболок, костюмів різного фасону, які висіли у її шафах іще з дев'яностих, коли та їздила на закупи в Стамбул. Та, попри таке різноманіття, щодня Софія одягала ті самі речі. Вирвавшись із сірості розваленого Союзу, вона таки потрапила в країну квітучого капіталізму — хоч і на кілька днів — і ледве стримувала себе на турецькому ринку, щоб не загірбати всього, що там було. Зрештою, багато вона й не купила б, бо доларів із собою було обмаль, а окрім товару, платити довелося ще й митникові з біблійним іменем Адам.

— Тен доларс, тен доларс, — Адам ходив між пасажирами вагона й збирав свій податок. Натомість не заглядав у їхні сумки з крамом.

Покінчивши з ранковим кавово-папіросним ритуалом, жінка швидко зодяглася у вчорашнє та пішла на закупи. Її підрібіток був простим: купувала різні смаколики за гуртовою ціною, а потім раз чи два на тиждень продавала на базарі з невеликою націнкою.

* Тут: поганим.

На гуртівні було багацько людей. Кожен щось мацав, стискав, тягнув із полиць. Софія ж точно знала, по що прийшла, тому доволі швидко відвезла візок із товаром на касу. Черга була довжелезною. Софія ненавиділа стояти в черзі, але зовсім не через біль у ногах чи спині. А через розмови, які мусила слухати проти своєї волі, почуваячись заручницею. Комусь із людей у чергах потрібно голосно розповідати про сімейні проблеми їхніх дорослих дітей, про свої болячки та гроші, які вони витрачають. Цього разу за спиною дві пані мили комусь кістки, певно, їхній колежанці*.

— Боже, ти виділа, як вона вбралася? Як чорт по ягоди!

— І то є жінка? Де ж так себе занедбати?! Волосся нефарбоване, сивиною світить... Я навіть сміття не пішла б викидати в тому, що вона вчора вдягла на зустріч.

Софія слухала цих двох чепурних пань і тупцювала на місці від злості. Вона навіть думала залишити все й піти, але тоді довелося б повернутись і знову стояти в черзі. Якщо миті жінка хотіла сказати цим двом пліткаркам щось гостре, щоб, як у фільмах, ефектно стулити ротяки балакункам, та на думку нічого не спадало. Софія почувала якесь ірраціональне сестринське співчуття до обговорюваної, захотілося за неї вступитися, розповісти цим двом, що часом сили є тільки на те, щоб устати з ліжка, і більше ні на що. У такі моменти начхати, чи твої штани пасують до светра, чи не зраджує віку твоя сивина...

Нарешті черга просунулася, і Софія, зібравши свої пакунки, швидко вийшла не оглядаючись.

Сумка була важка, бо акція на рис і макарони змусила її взяти по кілька пачок кожного товару. Додому жінка йшла повільно, час від часу зупинялася, щоб віддихатися. Тож коли нарешті відчинила двері у квартиру й занесла

* Подрузі.

сумки, то з розмаху сіла на диван, так і не знявши одягу та взуття. Вона хотіла навіть прилягти прямо так, як була, але змусила себе роздягнутися, а потім піти на кухню. Час обіду завжди трохи підбадьорював Софію і давав сил. Зі вчора її чекала тушкована в сметані курка й товчена картопля. Жінка швидко все розігріла, потім дістала з холодильника кілька банок: квашені огірки, квашені помідори, маринований кольоровий перчик.

Вона обожнювала робити закрутки. Баночки зі всякою всячиною займали майже всі полиці Софіїної комори у квартирі й коридорі. І, хоча взимку вона їла квашенину та маринації мало не щодня, улітку виявлялося ще багато невідкритих слоївків. Це й не дивно, бо з'їсти кілограми помідорів у власному соку, аджику гостру та негостру, різні види лечо, закриті з горілкою огірки та червоний перець за рецептом Лілії Сандулеси самотній жінці було важко. Тому вона часто продавала свою консервацію тим, у кого не було стільки терпцю і часу все закручувати.

Розваги в Софії теж були — детективи. Усі можливі й на всіх каналах телевізора. Часто вона брала обід із собою у вітальню і, хрумаючи огірком, дивилася криваві драми. Жінка любила відгадувати вбивцю, але страшно не любила способу, у який це робив Пуаро: зібрати всіх у кімнаті й розповідати про свої знахідки, доводячи вбивцю до точки, коли той сам встає і видає себе.

— А вбивця міг би й не признаватися, — казала Софія, — і нічого Пуаро не довів би! Але тоді кіна не було б... — примирливо закінчувала монолог і гладила кицю Анфісу, яка вже тринадцять років, лежачи на дивані, слухала ту саму скаргу на вусатого бельгійця.

З Коломбо, який чіплявся до вбивці відразу, у Софії теж були свої рахунки.

— Ну, вчепився до хлопа й не дає проходу...

Як же вона у юності хотіла бути такою детективкою: розумною, хороброю, чесною. Такою, що карає несправедливість. Вона навіть вирішила вступити до юридичного, марила судовими процесами. Та в сімдесяті роки бути адвокатом чи прокурором (уже не кажучи про суддю) майже завжди означало одне: бути інструментом для покарання незгідних і нескорених. Батьки Софії не дозволили їй стати ланкою у людодській системі, добре розуміючи, що жодної справедливості в судах радянської країни немає і що, окрім справжніх злодіїв чи вбивць, дочці доведеться брати участь у процесах над тими, хто боровся проти совітів. Тож замість справи, яка їй снилася, вона почала вивчати закони планової економіки. Це було нудно до смерті, й у великих лекційних залах інституту народного господарства замість слухати про досягнення партії вона читала детективні історії, замасковані палітуркою від «Історії КПРС». Звичка ця укорінилася, й із часом бібліотека Софії почала рясніти корінцями з написами «Агата Крісті», «Артур Конан Дойл», «Жорж Сіменон», а також різним радянським детективним непотребом.

Пообідавши, Софія знову повернулася до кімнати. Вона намагалася знайти собі заняття, але все навколо здавалося нецікавим. Колись Софія спробувала пояснити давній знайомій, що відчувається так, ніби хтось потроху зменшує яскравість барв. Іще недавно айстри були неймовірного відтінку фуксії, але вже за кілька днів у вазі стояло щось блідо-рожеве. Якась сіра плівка ніби нашаровувалася на речі, на спогади, а згодом і на майбутні плани. Ця сірість убивала смак життя. Софія давно перестала дбати про свій одяг: шафи тріщали, а ходила вона лише в кількох зручних речах, які від постійного носіння утрачали форму та вигляд. Дедалі частіше жінці не хотілося відходити далеко від дому чи їздити в інші міста, хоча раніше

їй подобалося мандрувати. Щоранку жінка думала про те, що воліла б залишитися на цілий день під ковдрою. Софія розуміла, що відбувається щось не зовсім здорове, але переконувала себе: це просто старість. Так, певно, й має бути, коли тобі сімдесят. У такому віці, думала Софія, нема сил, щоби прибирати квартиру до блиску, ходити на прогулянки й садити квіти на клумбі біля дому. Яскравість світу, переконувала себе, то для молодих.

Жінка хотіла сісти на диван і знову ввімкнути телевізор, але Анфіса, поки господині не було, зайняла на дивані тепле місце й не хотіла ним поступатися. Киця Анфіса, підібрана маленькою з вулиці, виграла найбільший котячий джекпот: теплу подушку й гуляш без жиру, що його Софія купувала спеціально для неї, а та їла тільки дрібно порізані кавальчики, нанизуючи один за одним на кігтики, ніби вона зовсім не з вулиці, а все життя провела при дворі. Софії подобалося дбати про Анфісу, хоча та мала дуже нездалий характер: займала диван і не давала господині прилягти біля телевізора, часом драпала Софіїну спину, використовуючи її як трамплін для стрибка на шафу, і взагалі була доволі агресивною, захищаючи своє тепле місце. Водночас Анфіса дбала про господиню, наскільки це притаманно котам, завжди відчувала її прихід, вилазила зі своїх теплих закапелків у передпокій якраз за секунду до того, як Софія повертала в замку ключ, а потім гріла її коліна своїм тілом і слухала скарги на телевізійних детективів.

Щоб не тривожити подруги, Софія повернулася на кухню і вирішила приготувати щось на завтра, а ще краще — на кілька днів. Вона витягла великий баняк, слоїк квашених огірків, знайшла м'ясо в морозилці й вирішила питання харчування кількома літрами розсолу, хліб і сир вона прихопила на гуртівні. Цього їй вистачить днів на три. Закінчивши з їжею, Софія заглянула в кімнату. Її

місце досі було зайнято, тож вона перемістилася до спальні й увімкнула телевізор там. А далі все як у заграній платівці. Уже за кілька хвилин киця Анфіса лізла під ковдру до Софії й розминала лапками втомлені руки господині. Жінка дрімала, слухаючи бубоніння ведучого, потім засинала, опівночі її будила голосна реклама. Тоді Софія вимикала телевізор і знову поринала в сон. Так закінчувався ще один нецікавий день.

Того ранку все мало бути як завжди. І кава в надбитому горнятку, і папіроса, і боротьба з небажанням кудись виходити, але у двері хтось постукав раніше, ніж Софія розплющила очі.

— Боже, якого чорта так рано стукати?.. — пішла відчиняти, шаркаючи капцями, які чомусь постійно злітали з ноги, коли вона поспішала. На порозі стояла перелякана сусідка Оріся, яка без привітання одразу спитала:

— Ти новини виділа?

— Які «новини»?.. Таке рано надворі...

— Війна ся зачала.

Одразу після того, як Оріся пішла до себе додому, Софія увімкнула телевізор і, побачивши перші кадри новин, кинулася до телефона. Там її чекав пропущений дзвінок від дочки й повідомлення від банку: поповнення її карткового рахунку. Вона відразу зателефонувала Марині, нарікаючи на себе (як так можна було не чути телефона?!), але абонент був поза зоною досяжності. Софія просиділа біля телевізора кілька годин, забувши про каву й папіроси. Час від часу вона знову брала до рук телефон і набирала той самий номер, та постійне «поза зоною» тільки додавало їй хвилювань. Здається, увесь цей час вона ніби приросла до дивана, слухала ті самі повідомлення по колу, але відірватися від цього не могла: боялася пропустити щось важливе, а якщо чесно, то сподівалася побачити новину про

швидкий кінець бойових дій, водночас чітко усвідомлюючи мізерність такої імовірності. У двері знову постукала Оріся.

— Слухай, я так си подумала, треба подивитися наші запаси й, поки годен, докупити шось. Хто його знає, як воно далі буде...

Софія раптом усвідомила, що досі вбрана в стару фланелеву піжаму, яку вже давно пора було змінити на новішу, бо в деяких місцях вона взагалі протерлася до тонесенького шару тканини й от-от порветься. Багато нових піжам, про існування яких Софія уже й забула, лежать на полицях, чекаючи якогось особливого випадку, але він ніяк не наставав. Вона швидко перевдяглася у звичний домашній одяг і пішла до комори, де Оріся уже проводила ревізію. Коморою їм слугувала частина коридору, де колись був сміттєпровід. Кілька років тому його заварили, і сусідки почали складати там порожні слоїки, а потім — якісь ящики. Згодом стіни обросли різними поличками, а зрештою з'явилися двері. Результати ревізії здалися переляканим жінкам невтішними. Виявилося, що в них на двох тільки п'ять трилітрових слоїків квашених помідорів і стільки ж огірків, два слоїки квашеної капусти й ще варення, яке, цілком імовірно, було закрито ще років два тому, бо кудись же треба було подіти вишні, полуницю, тонну яблук і відра смородини, дарма що його ніхто не їсть.

— Я не розумію, а де то всьо, що тут було? Я бачила тут і кабачки мариновані, і перці закручені, якісь лечо й томати в соку...

— Я продала всьо ще перед Новим роком, — стиха мовила Софія.

У ящиках лежали картопля, морква й буряк, але відчуття, ніби цього мало, не покидало їх обидвох. Домашні запаси круп теж здалися невеликими. Трохи оптимістичніше враження справляла морозилка, де було чимало м'яса,

овочів і грибів. Софія зробила список наявних продуктів і тільки після цього запевнила себе, що кілька тижнів протягнути на цьому можна. Жінка згадала, що не пила ще кави. Перед тим як піти на балкон, вона ще раз набрала номер дочки, але знову відповів записаний голос оператора. Вона поклала телефон і, нарешті, з паруючим горнятком рушила на балкон. Не встигла відпити кави, як знову прийшла стривожена Оріся.

— Слухай, ну а як не буде продуктів у магазинах? Що тоді? — у голосі сусідки звучав переляк, що підсилив страх від телевізійних новин, і Софія, яка вже трохи заспокоїлася щодо можливого воєнного голоду, знову почала про нього думати.

— Та не думаю, що продуктів у магазинах не буде... — вона хотіла трохи підбадьорити Орісю, але прозвучало це не дуже впевнено. Іще тиждень тому ніхто з них до кінця не вірив, що в наш час, в епоху польотів на Марс і принтерів, які можуть надрукувати будинок, хтось захоче почати справжню війну без жодної реальної причини. Так, війна почалася, і бути оптимістом нині небезпечно, Софія відчувала це. Вона пам'ятала з дитинства розповіді старших про Велику війну, про тих, хто загинув, про тих, хто втратив усе, про повоєнний голод, і тепер усі ці слова та люди знову ожили в пам'яті.

Тривожні настрої сусідки лягли на добре підготовлений ґрунт, і що більше Софія слухала новини, то частіше бігала перевіряти холодильник і комору, а ще набирала номер дочки, який досі не відповідав. Якийсь зовсім ірраціональний страх заповз під піжаму ввечері, перед сном, коли Софія почала уявляти цілком імовірне закриття продуктових магазинів, хлібних заводів і великих ферм. У голові мимоволі спливали спогади її мами, яка розповідала про голодні воєнні роки. І, хоча слова ті були оптимістичні («до хліба

завжди був смалець»), серце почало калатати з неймовірною швидкістю.

А потім Софія стала перебирати в пам'яті бачені нею сьогодні в новинах кадри: ракета, що влучила в будинок, перші загиблі — й уява намалювала її дочку із сім'єю серед розвалених стін. Чому вони не відповідають на її дзвінки? Відчула, як її тіло труситься. Мозок не зупинявся і прокручував перед очима чорно-білі кадри з воєнних хронік минулого століття, у яких замість будинків були руїни, а десь поруч зі своїми домівками лежали ті, хто не встиг заховатися від бомбардувань. Хроніки у її голові ставали дедалі жорстокішими, в обличчях тих нещасних людей вона почала впізнавати знайомі риси. Страх набирал обертів, але вона, як одержима, хотіла дивитися це кіно перед очима далі й не відпускала страшних образів, удивлялася у них уважніше, відчувала біль і страх людей.

Панічна атака досягла вершини й зрештою, хвилин за десять, пішла на спад. Далі Софія діяла несвідомо. Встала та швидко й безпомилково знайшла в одній із шаф стару, іще мамину, перину. Вона була важкою, з оксамитовим гладеньким на дотик напірником і ледь чутним запахом цвілі. Софія накрилася периною майже вся. Їй подобалося бути під чимось великим і відчувати його вагу, що, як броня, закривала її від світу й давала відчуття захищеності, як усі ті халабуди, які маленька Софія будувала в дитинстві. Завдяки ілюзії безпеки жінка нарешті заспокоїлася і заснула.